

Mevsimlik Tarım İşçilerinin İşveren Toprak Sahiplerine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması

Development of Attitude Scale of Seasonal Agricultural Workers toward Employer-Landowners

Bilgen ORHAN *

Adnan KAN**

Makale Bilgisi

Geliş:06.11.2024

Kabul:25.09.2025

Doi:

10.20296/tsadergisi.1580383

Anahtar Sözcükler:

Mevsimlik tarım işçiliği

Göç

İşveren toprak sahibi

Tutum ölçeği

ÖZET

Bu çalışmada mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumlarını ölçmeye dönük bir ölçme aracı geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ölçeğin 45 maddeden oluşan deneme formu Bursa/Yenişehir İlçesine çeşitli şehirlerden gelen mevsimlik tarım işçilerine uygulanmıştır. Elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğuna KMO değeri ve Barlett Sphericity testi ile bakılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliğini kanıtlamak için yapılan AFA (n=353) sonucunda 27 maddenin yer aldığı ölçeğin dört faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Bunlar araştırmacılar tarafından güvensizlik, çatışma, sosyal iletişim ve işbirliği olarak adlandırılmıştır. Ölçekte yer alan her bir maddenin, ölçmek istediği özelliği ölçüp ölçmediğini belirlemek amacıyla madde-toplam test korelasyonları hesaplanmıştır. Maddelerin ölçtükleri özellik açısından kişileri ayırt etmede ne kadar yeterli olduklarını belirlemek için ise ilk grup (n=353) veri seti üzerinden %27'lik alt ve üst grupların (n=96) madde ortalamaları t-testi ile karşılaştırılmıştır. Ölçeğin benzer gruplarda aynı yapıyı verebileceğine ilişkin kanıt sağlamak amacıyla DFA (n=352) uygulanmış ve ölçme sonuçlarının güvenirliğini belirlemek için de Cronbach-Alpha katsayısı değerleri hesaplanmıştır. Modelin uyum indeksi değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu belirlenen ölçeğin tümü için elde edilen iç tutarlık katsayısı (Cr α) ise ,963 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu ve mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumlarını ortaya koymak üzere kullanılabileceğini göstermektedir.

Article Information

Submission: 06.11.2024

Acceptance:25.09.2025

Doi:

10.20296/tsadergisi.1580383

Key Words:

Seasonal agricultural works

Migration

Employer-landowner

Attitude scale

ABSTRACT

This study aimed to develop a measurement tool to measure the attitudes of seasonal agricultural workers towards their employer landowners. The trial form of the scale consisting of 45 items was applied to seasonal agricultural workers coming to Bursa/Yenişehir District from various cities. K.M.O. value and Barlett Sphericity test were performed to determine the suitability of the obtained data for factor analysis. As a result of the E.F.A. (n=353) conducted to prove the scale's construct validity, it was determined that the scale with 27 items consisted of four factors. In order to determine how adequate the items were in discriminating the individuals in terms of the trait they measured, the item averages of the 27% lower and upper groups (n=96) were compared by t-test over the first group (n=353) data set. C.F.A. (n=352) was applied to provide evidence that the scale can provide the same structure in similar groups. Cronbach-Alpha coefficient values were calculated to determine the reliability of the measurement results. The internal consistency coefficient (Cr α) obtained for the whole scale, which was determined that the fit index values of the model were at an acceptable level, was found to be .963. These results show that the scale can be used to reveal the attitudes of seasonal agricultural workers towards the employer landowners.

Atıf İçin

Orhan, B., & Kan, A. (2025). Mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 29(3), 1079-1101. doi: 10.20296/tsadergisi.1580383

* Arş. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Coğrafya Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara, bilgenorhan@gazi.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1101-3539>

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı, Ankara, adnankan@gazi.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3610-0033>

GİRİŞ

Mevsimlik tarım işçiliği ve bu konuda yaşanan sorunlar dünyanın birçok alanında olduğu gibi ülkemizde de en önemli toplumsal sorunlar arasında yer almaktadır. Tarımsal faaliyetlerin yoğunlukla yapıldığı ülkemizde birçok sorunla karşı karşıya kalınan mevsimlik tarım işçiliğinin çalışan nüfus içerisinde oldukça yüksek bir nüfusu barındırdığı bilinmektedir (Şimşek, 2012). Özellikle son yıllarda göçmen mevsimlik tarım işçi sayısındaki artış tarım işçiliğindeki sosyal yapıyı daha farklı boyutlara taşımaya başlamıştır (Dedeoğlu, 2018). Bu anlamda mevsimlik tarım işçiliği üzerine yapılacak olan çalışmalar bu sosyal yapının anlaşılmasında, olası sorunların çözümünde ve yapılacak olan düzenlemelerde önem taşımaktadır. Mevsimlik tarım işçileriyle ilişkili olarak alan yazında oldukça çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda daha çok mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve barınma koşullarında karşılaşılan sorunların belirlenmesine yönelik araştırmalar ağırlık kazanmakla birlikte çocuk tarım işçiliği ve bunların eğitim sorunları, kadın tarım işçileri ile mevsimlik tarım işçilerinin yaşam deneyimlerini yansıtan etnografik çalışmaların da giderek çoğaldığı gözlenmektedir (Ankaralı, 2023; Arslan, 2023; Benek, 2011; Geçkin, 2009; Öksüz ve Özgür, 2021; Özbekmezci ve Sahil, 2004; Sevinç ve Kantar-Davran, 2022; Yıldırak vd., 2003). Alan yazındaki bu çalışmalar mevsimlik tarım işçilerinin göç alanlarındaki çalışma ve yaşam koşullarının düzenlemesine yönelik olarak yapılacak planlamalarda yerinden tespitler ile oldukça doğru veri kaynağı sunmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliğine yönelik geliştirilecek olan planlamalarda önemli veri sağlayan bu çalışmaların yanında yerinden tespitler ile belirlenmesi gereken diğer bir özellik de tutumdur.

Tutum, bireyin davranışları başta olmak üzere sosyal algısı, yargıları ile birlikte sosyal ilişkileri ve çevresel uyumu gibi birçok unsur üzerinde etkilidir (Eagly ve Chaiken, 2007). Tutumların belirlenmesi, bireylerin davranışlarının öngörülebilmesini sağlarken (Krech ve Crutchfield, 1994), bireyin sosyal gruplar arasındaki ilişkilerinde ve sosyal çevreye adaptasyonu gibi toplumsal uyum sürecinde ve olası sorunların çözümüne yönelik geliştirilecek olan politikalarda önemli bir veri sağlamaktadır. Bu anlamda mevsimlik tarım işçilerinin tutumlarının belirlenmesi; işçilerin göç ettikleri alanlarda sosyal çevreye adaptasyonları, işveren toprak sahipleri ile ilişkileri gibi sosyal ilişkiler yanında iş verimliliklerine yansıyan eğilimleri ile göç alanlarında karşı karşıya kalınan sosyal problemlerin ardındaki psikolojik eğilimlerin ortaya koyulması bakımından önemlidir. Bu bağlamda çalışmada, mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumun bileşenlerini yansıtan bilişsel, duygusal ve davranışsal eğilimlerini belirleyerek bireylerin davranışlarını öngörebilme ve böylelikle sosyal gruplar arasındaki olası problemlerin çözümüne yönelik gerekli tedbirlerin alınabilmesi ve kontrolü için gerekli bilginin sağlanması amaçlanmıştır.

Bireyin ilgi, tutum, güdü ve değerlerinin gücü ve yönü, kişiliğinin önemli bir yönünü temsil etmekte ve taşıdığı bu özellikleri kişilerarası ilişkilerinden günlük yaşamına, eğitim ve mesleki uyumuna kadar yaşamının birçok evresini önemli ölçüde etkilemektedir (Anastasi, 1976, s. 527). Bu özellikler içerisinde bireyin davranışları başta olmak üzere sosyal ilişkileri ve çevresel uyumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olan tutum ön plana çıkmaktadır. Tutumun tanımlanmasına ilişkin olarak alan yazında farklı yaklaşımlar olmakla birlikte kavram, “bireyin kendine ya da çevresindeki herhangi bir nesne, toplumsal konu; ya da olaya karşı deneyim, bilgi, duygu ve güdülerine (motivasyon) dayanarak örgütlediği zihinsel, duygusal ve davranışsal bir ön eğilim” (İnceoğlu, 2011, s. 22-23) olarak tanımlanabilir. Yargıların yanı sıra duygu ve davranışlar gibi birçok tepki türüne yol açtığı kabul edilen tutum, kişinin gizli bir özelliğini veya eğilimini ifade eder (Eagly ve Chaiken, 2007, s. 586). Bilişsel, duyusal ve davranışsal bileşenlerini içeren tutumlar (Breckler, 1984; Ostrom, 1969; Smith, 1947), bireyin öğrenme ve deneyimleriyle örgütlenen edinilmiş eğilimleridir (Eagly ve Chaiken, 2007; Fishbein ve Ajzen, 1975; Tavşancıl, 2014). Eylemlerin ortaya çıkmasından sonuna kadar olan süreçte önemli bir role sahip olan tutumların, bireye ait davranışların gerisindeki yönlendirici güç olduğu, dolayısıyla bireyin tutumu ile davranışı arasında güçlü bir ilişki olduğu ve bireyin tutumuna bakılarak davranışının tahmin edilebileceği ileri sürülmektedir (Ajzen ve Fishbein, 1977, 2000; Fishbein ve Ajzen, 1975; İnceoğlu, 2011; Kağıtçıbaşı, 2008). Tutumun davranışı öngörebilme özelliğine bağlı olarak tutumların ölçülmesi dünya üzerinde özellikle Amerika’da büyük bir endüstri haline gelmiştir (Krech ve Crutchfield, 1994, s. 305). İnsanların tutumları hakkında bilgi edinmek istenilmesinin en önemli nedeni onların

davranışlarını önceden kestirebilmek ve böylelikle kontrol edilebilmesini sağlamaktır (Krech ve Crutchfield, 1994, s. 305). Bu açıdan tutum araştırmaları, bireylerin ilgili kişi, nesne ya da olaylar karşısında ortaya koyabilecekleri olası tepkiye ilişkin çıkarsama yapılabilmesine olanak tanıırken aynı zamanda yapılacak olan düzenlemelerin de bunlara göre belirlenmesine yardımcı olabilir (İnceoğlu, 2011, s. 64). Tutumların ölçümü yoluyla aynı zamanda tutumlardaki grup farklılıkları, eğilimler ve zamansal değişimler ile tutumların gruplar arası ilişkilerdeki rolü ve tutumların gelişimiyle ilişkili olan arka plandaki faktörler gibi birçok sorunsal araştırılabilir (Anastasi, 1976, s. 544). Bu bağlamda çalışmada, mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumlarının belirlenmesinin gruplar arasındaki ilişkilerin anlaşılmasında ve karşılaşılan sorunların çözümü ile toplumsal dayanışma ve işbirliğini geliştirmesi açısından gerekli bilgilerin edinilmesinde önemli bir veri sağlayacağı düşünülmektedir.

Mevsimlik tarım işçileri, yılın belli dönemlerinde ülkenin çeşitli tarım alanlarına geçici olarak göç etmekte ve bu alanlarda aileleriyle birlikte bir süreliğine ikamet etmektedir. Bu süre zarfı içerisinde çoğunlukla işveren toprak sahibi başta olmak üzere çavuş veya işçi başlarıyla ilişki içerisinde olmakta ve bu kişiler tarım işçisinin kendisi ile ailesinin ekonomik durumu başta olmak üzere çalışma ve yaşam koşullarının belirlenmesinde önemli bir konum almaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda sosyal yapıyı oluşturan bireylerin işverenlere yönelik eğilimlerinin belirlenmesinin tarımsal işletmelerdeki toplumsal düzenin sağlıklı bir şekilde işleyişi için önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca hem sosyal algı ve davranışlarımızı etkileyen hem de çevreye uyum sağlama sürecinde önemli bir etkisi söz konusu olan tutumların (İnceoğlu, 2011; Kağıtçıbaşı, 2008; Tavşancıl, 2014) belirlenmesi yapılacak olan düzenlemelerde önemli bir bilgi kaynağı sunacaktır.

Tutumun bireysel ve toplumsal ilişkilerdeki tüm bu etkin konumu, tutumların öğrenilmesi ve dolayısıyla tutumu ölçebilen bir aracın geliştirilmesi açısından önemli bir konu halini almaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik geçerliği ve güvenilirliği yüksek bir tutum ölçeği geliştirmek olarak belirlenmiştir. Çalışmada, mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik “olumlu, olumsuz tepkilerini ya da tepkisizliklerini ölçmek için geliştirilen” bu ölçek aracı 5’li Likert tipi bir tutum ölçeğidir (Tavşancıl, 2014, s. 69). Araştırmacılar tarafından erişebilen alan yazında mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine karşı tutumlarının belirlenmesine yönelik çalışma tespit edilmemiştir. Literatürdeki bu boşluk nedeniyle, bu çalışmada işveren toprak sahipleriyle çalışan mevsimlik tarım işçilerinin işverenlerine yönelik tutumunu belirlemek amacıyla bir ölçek geliştirilmiş ve ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini tespit etmek amacıyla da mevsimlik tarım işçilerine uygulanmıştır.

YÖNTEM

Bu bölümde, ölçek geliştirme çalışmasının çalışma grubu ve grubun belirlenmesine yönelik bilgilerin verilmesinin ardından ölçeğin geliştirilme aşamaları, verilerin toplanma süreci ve analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmada çalışma grubu belirlenirken öncelikle mevsimlik tarım işçilerinin yoğunlukla geldiği alanlar tespit edilmiştir. Söz konusu alanların belirlenmesinde uzun süredir ülkenin çeşitli şehirlerinden yoğun bir şekilde mevsimlik göç alması, gelen grupların çeşitli sosyo-kültürel gruplardan oluşması ile araştırmacıların katılımcılara erişebilirliği dikkate alınmıştır. Belirlenen bu kriterler doğrultusunda ilgili kurum ve kişilerle görüşülerek saha araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar sonucunda Bursa İli Yenişehir İlçesine mevsimlik göçle gelen tarım işçileri çalışma grubu olarak belirlenmiştir.

Uygulama alanı olan Bursa İli Yenişehir İlçesi, tarım işçi gereksiniminin yüksek olduğu ürünlerin yetiştirilmesine bağlı olarak Türkiye’nin çeşitli yerlerinden çok sayıda mevsimlik tarım işçi göçü almaktadır (YİTMV, 2024). Uygulama alanına Mardin, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Gaziantep gibi

farklı şehirlerden gelen mevsimlik tarım işçileri, çeşitli sosyo-kültürel gruplar ile Suriyeli göçmenlerden oluşmaktadır. Yenişehir İlçesine gelen mevsimlik tarım işçileri Çeltikçi, Karasıl, Merkez Tabakhane, Çayırılı ve Menteşe olmak üzere çeşitli mahallelerde oluşturulan çadır alanlarına yerleştirilmektedir (YİTMV, 2024). Ölçek, gönüllülük esas alınarak Merkez Tabakhane, Çeltikçi, Çayırılı ve Menteşe Mahallelerinde oluşturulan çadır alanlarındaki mevsimlik tarım işçilerine uygulanmıştır.

Araştırmada ölçek 705 katılımcıdan elde edilen veriler üzerinden test edilmiştir. Bunun 353 katılımcının yer aldığı ilk grup veri seti üzerinden Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA), 352 katılımcının yer aldığı ikinci grup veri seti üzerinden ise Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Bu bağlamda, veri setlerinde yer alan çalışma gruplarına ait özellikler şu şekilde belirlenmiştir:

353 katılımcının yer aldığı ilk grup veri setinde 205 kadın (%58,1) 148 erkek (%41,9) mevsimlik tarım işçisi bulunmaktadır. İşçilerin 208'i bekâr (%58,9) 145'i evlidir (%41,1). Grubun yaş düzeyi 15 ile 65 yaş ve üstü arasında değişmektedir. Grupta 71 tarım işçisi (%20,1) 15 yaşında iken, 136'sı (%38,5) 16-25 yaş arasında, 42'si (%11,9) 26-35 yaş arasında, 51'i (%14,4) 36-45 yaş arasında, 27'si (%7,6) 46-54 yaş arasında, 16'sı (%4,5) 55-64 yaş arasında, 10'u (%2,8) ise 65 yaş ve üstüdür. Grubun eğitim durumuna göre dağılımı ise okur-yazar olmayan ile üniversite mezunu arasında değişmektedir. İşçilerin 79'u (%22,4) okur-yazar değil iken 22'si (%6,2) okur-yazar, 153'ü (%43,3) ilköğretim mezunu, 63'ü (%17,8) ortaokul mezunu, 31'i (%8,8) lise mezunu, 5'i (%1,4) ise üniversite mezunudur.

352 katılımcının yer aldığı ikinci grupta ise 192 kadın (%54,4) 160 erkek (%45,5) mevsimlik tarım işçisi yer almaktadır. Grubun 212'si bekâr (%60,2) 140'ı evlidir (%39,8). Birinci grupta olduğu gibi ikinci grupta da yaş düzeyleri 15 ile 65 yaş ve üzeri arasında değişmektedir. Grupta 88 işçi (%25) 15 yaşında iken 137'si (%38,9) 16-25 yaş arasında, 41'i (%11,6) 26-35 yaş arasında, 46'sı (%13,1) 36-45 yaş arasında, 20'si (%5,7) 46-54 yaş arasında, 12'si (%3,4) 55-64 yaş arasında, 12'si (%2,3) ise 65 yaş ve üstüdür. Eğitim durumuna göre dağılımı ise okur-yazar olmayan ile üniversite mezunu arasında değişmektedir. Bu grupta yer alan mevsimlik tarım işçilerinin 86'sı (%24,4) okur-yazar değil iken 19'u (%5,4) okur-yazar, 146'sı (%41,5) ilköğretim mezunu, 73'ü (%20,7) ortaokul mezunu, 27'si (%7,7) lise mezunu ve 1 (%0,3) tarım işçisi ise üniversite mezunudur.

Ölçeğin Geliştirilme Aşaması

Ölçek geliştirme çalışmalarında araştırmanın amacına bağlı olarak ölçmek istenilen özelliğin açık bir şekilde belirlenmesi, bu özelliğin kuramsal yapısına uygun ve ölçülen özelliğe hizmet eden ölçek maddelerinin oluşturulması önem arz etmektedir (Dawis, 1987; DeVellis ve Thorpe, 2021; Erkuş, 2012; Özgüven, 2017; Tavşancıl, 2014; Tezbaşaran, 2008; Worthington ve Whittaker, 2006). Çalışmada araştırmanın amacı kapsamında tutumun ölçülmesiyle ilişkili olarak kuramsal yapısı ve tutumun temel bileşenleri (bilişsel, duyuşsal ve davranışsal) dikkate alınmıştır. Ölçeğin madde havuzunun oluşturulmasında ise alan yazın taramasıyla elde edilen bilgiler ile örneklemde yer alan bireylerin görüşlerine başvurulmuş ve son olarak da uzman görüşleri doğrultusunda denemelik ölçek formuna son hali verilmiştir.

Ölçek geliştirmenin ilk aşamasında tutum ve ölçülmesine ilişkin literatür (örn: Albarracın vd., 2005; Anderson, 1997; Breckler, 1984; Edwards, 1957; Erkuş, 2012; İncoğlu, 2011; Oppenheim, 2001; Tavşancıl, 2014; Tezbaşaran, 2008; Thurstone ve Chave, 1956) ile birlikte farklı araştırmacılar tarafından çeşitli konularda hazırlanan tutum ölçekleri de (örn: Aslan vd., 2018; Aslan ve Kan, 2021; Bilgiç vd., 2021; Kan ve Akbaş, 2005; Kind vd., 2007; Perez-Rodríguez vd., 2017; Turan-Oluk vd., 2016; Yiğit-Özüdoğru vd., 2018) incelenerek tutum ölçeğinin hazırlanması ve tutum maddelerinin yazılmasındaki önemli hususlar belirlenmiştir. Ölçek geliştirmenin bu aşamasında aynı zamanda literatür taranarak mevsimlik tarım işçiliği ve işveren toprak sahipleri konularında yapılan çalışmalar incelenmiş, mevsimlik tarım işçiliği ve tarım işletmelerindeki sosyal yapı anlaşılmasına çalışılmıştır.

Madde havuzunun hazırlanmasında en faydalı ön hazırlıklardan biri de hedef katılımcı topluluktan temsili deneklerle açık uçlu görüşmelerin gerçekleştirilmesi veya bu görüşmeler sırasında söz konusu psikolojik nesne hakkındaki duygu ve düşüncelerini ifade eden açıklamaların yazılmasının istenilmesidir (Dawis, 1987; Edwards, 1957; Tavşancıl, 2014; Tezbaşaran, 2008). Bu görüşmeler söz konusu değişken hakkında çok çeşitli ifadeler ortaya çıkarabilmektedir (Dawis, 1987). Görüşmeler sonucunda örneklemin kendi ifadeleri ölçek maddelerini yazarken kullanılabilir ve bu kullanım ölçeğin geçerliliğine katkıda bulunabilecek bir düzeyde özgünlük sağlayabilir (Dawis, 1987; Tezbaşaran, 2008, s. 11). Bu nedenle araştırmacılar alan yazını taramasına eş zamanlı olarak işveren toprak sahibine yönelik tutumla ilgili maddeleri oluşturmak üzere mevsimlik tarım işçiliği yapan 15 kişiyle işveren toprak sahipleriyle olan deneyim ve görüşlerine ilişkin görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler, uygulama alanı olan Bursa/Yenişehir İlçesi Çeltikçi Mahallesi'nde yer alan çadır yerleşmelerinde 2023 yılının ağustos-eylül ayları içerisinde yapılmıştır. Görüşmeler tarım işçilerinin çadırlarında odak grup görüşmeleri şeklinde gerçekleştirilmiş olup yaklaşık olarak bir saat sürmüştür. Bu görüşmeler sırasında işçilerin işveren toprak sahibine yönelik eğilimlerini tanımlayabilecek olan soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış bir form hazırlanmıştır. Bu formda “işveren toprak sahibi hakkında ne düşünüyorsunuz?”, “işveren toprak sahibiyle aynı sosyal ortamda olmak size ne hissettiriyor?” ve “işverene yönelik davranışlarınızda nasıl bir tutum sergiliyorsunuz?” soruları bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerde bu form araştırmacılar için giriş soruları olarak kullanılmış ve bu sorulara görüşme sırasında gelişen konuya ilişkin olarak farklı sorular da eklenmiştir. Görüşmelerde öncelikle temsili gruba yapılacak çalışmadan kısaca bahsedilmiş ve sonrasında hazırlanan giriş sorularından yöneltmiştir. Bu görüşmelerde gruptan işverene yönelik duygu, düşünce ve davranışlarını anlatmaları istenilmiştir. Görüşmeler sırasında mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahibine yönelik tutumunu tanımlayabilecek olan cümleler araştırmacılar tarafından not edilmiş ve bu ifadeler tutum maddelerinin yazımında kullanılmıştır. Bu görüşmeler sırasında tarım işçilerine ait ifadeler arasında şunlar bulunmaktadır: “Çalışırken tarla sahibi geldiğinde çok geriliyorum.”, “Tarla sahibimiz çok yardım severdir.”, “Tarla sahibiyle birlikte daha bir keyifle çalışırım.”, “Tarla sahibiyile sohbet etmeyi çok severim.”

Ölçeğin geliştirilme sürecinde maddeler oluşturulurken bu ön hazırlıklar sırasında elde edilen bilgiler ile “tutuma ilişkin kuramsal yapı (tutumun boyutları: bilişsel, duyuşsal, davranışsal vs. tutumun şiddeti, yoğunluğu vb.) ve bu kuramsal yapıya uygun hususlar (tutum cümlelerinin ifadesi, içeriği, şiddeti vb.)” (Kan ve Akbaş, 2005, s. 229) göz önünde tutularak 66 maddeden oluşan madde havuzu hazırlanmıştır. Literatürde nihai formda hedeflenen madde sayısının üç ya da dört katı kadar madde havuzu oluşturmak kabul gören bir ölçüttür (DeVellis ve Thorpe, 2021; Şeker ve Gençdoğan, 2014; Tezbaşaran, 2008). Ancak ölçülmek istenilen özelliğin içerik alanına uygun maddelerin yazımının zor olması ya da görgül veriler iyi bir iç tutarlılık için çok fazla maddenin gerektirmediğini gösteriyorsa, başlangıçta hazırlanan madde havuzu nihai ölçek formunun yarısından daha fazla olacak şekilde daha az olarak hazırlanabilir (DeVellis ve Thorpe, 2021, s. 98). Bu açıdan çalışmada tutum kavramının kuramsal yapısı dikkate alındığında madde havuzunda yer alan madde sayısının yeterli olduğu söylenebilir.

Ölçek geliştirme aşamasında madde havuzunun oluşturulmasından sonraki en önemli aşamalardan biri de maddelerin uzman görüşüne sunulmasıdır (Seçer, 2018; Özdamar, 2016; Worthington ve Whittaker, 2006). Uzman görüşü ölçeğin kapsam geçerliğini arttırmaya ilgili birçok amaca hizmet etmektedir (DeVellis ve Thorpe, 2021, s.119; Tavşancıl, 2014, s. 39). Oluşturulan maddelerin ölçülmek istenilen özelliği ölçüp ölçmediği, bilimsel açıdan hata olup olmadığı, ifadelerin anlaşılır olması ve uygulanacak gruba uygunluğu ile dil bilgisi bakımından kontrolünün gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Atılğan vd., 2007; Dawis, 1987; DeVellis ve Thorpe, 2021; Hinkin vd., 1997; Özdamar, 2016; Özgüven, 2017; Tezbaşaran, 2008). Çalışmada, kapsam geçerliğinin kanıtlanmasında ve maddelerin kontrol edilmesinde uzman görüşlerine başvurulmuştur (DeVellis ve Thorpe, 2021; Tavşancıl, 2014). Bu bağlamda, hazırlanan deneme formunda yer alan maddelerin uygunluk değerlendirmesi için her bir maddenin işveren toprak sahibine yönelik tutumunu ölçebilme, ilgili alt boyutlarla ilişkili olma durumu, ölçeğin teknik açıdan uygunluğu, ifadelerin açık ve dilin anlaşılır olma durumları açısından ölçülecek olan özellik konusunda çalışmaları bulunan uzman (1 Psikolojik Danışma ve Rehberlik, 1 Ölçme ve Değerlendirme, 2

Coğrafya, 1 Türkçe Eğitimi) görüşlerine sunulmuştur. Uzman görüşleri sonucunda 26 madde ölçütlere uygun olmadığı gerekçesiyle ölçekten çıkartılmıştır. Bir ölçeğin iç tutarlılık güvenirliği, ilgi alanını yeterli düzeyde değerlendiren minimum sayıda maddeden oluşmasına bağlıdır (DeVellis ve Thorpe, 2021). Bu bağlamda hata payını azaltmak ve iç tutarlılık güvenirliğini artırmak için (DeVellis ve Thorpe, 2021, s. 97-98) yapılan değerlendirme sonucu ve öneriler doğrultusunda beş madde daha eklenerek 45 maddelik deneme formu uzman görüşüne tekrar sunulmuştur. Yapılan değerlendirmeler sonucunda denemelik ölçekteki madde sayısı 45 olarak belirlenmiştir.

Likert tipi ölçeklerde, maddeler tutum nesnesiyle ilişkili olarak olumlu ve olumsuz ifadelerden oluşmaktadır (Tezbaşaran, 2008, s. 11). Bu durum tutum ifadelerinin anlam yükünün katılımcıları yönlendirici bir etkiye bulunmasının önüne geçmenin bir yoludur ve bu anlamda ölçekte yer alan maddelerin olumlu ve olumsuz ifade sayısının birbirine yakın tutulması önem taşımaktadır (Özdamar, 2016, s. 47; Tezbaşaran, 2008, s. 18). Çalışmada ölçekte yer alan maddelerin 17'si olumlu, 28'i ise olumsuz ifadelerden oluşmaktadır. Bu ifadelerin ölçek formunda dağılımı katılımcıların cevaplamaları sırasında yönlendirici ve “bir tepki kurulumu oluşmasını engelleyecek şekilde” (Erkuş vd., 2000, s. 28) sıralanmıştır.

Likert tipi ölçekler, her bir maddeyle ne ölçüde uyduğuna gösteren beş veya yedi puanlı derecelendirme ölçekleri şeklinde oluşturulur (Kline, 2015, s. 114). Likert tipi ölçeğin kullanıldığı bu çalışmada da katılımcılar maddelere tamamen katılıyorum (5) ile tamamen katılmıyorum (1) arasında değişen 5 kategorili derecelendirme ölçeğine göre tepkide bulunmuşlardır.

Çalışmanın veri toplama süreci öncesinde “ön deneme uygulaması” gerçekleştirilmiştir. Hazırlanan ölçeğin hedef katılımcı topluluğa benzer küçük bir grup üzerinden gözden geçirilmesini sağlayan ön deneme uygulaması, hazırlanan ölçek formunun ne kadar iyi işlediği hakkında bize bilgi verir (Dawis, 1987). Bu uygulama, ölçek formunda yer alan maddelerin okunabilirliği, hedef topluluk için ne kadar uygun olduğu, katılımcılar tarafından anlaşılmayan maddelerin belirlenmesi, ölçeğin uygulama süresi, ölçek talimatlarının ne kadar kolay takip edilebildiği gibi temel noktaları kontrol edebilmek için araştırmacılara önemli bilgiler sağlar (Crocker ve Algina, 2008; Dawis, 1987). Çalışmada uzman görüşleri sonrasında düzenlenen ölçek formlarının, mevsimlik tarım işçilerinin alana gelmeye başlama tarihleri olan 30 Mayıs-15 Haziran 2024 tarihleri arasında maddelerin mevsimlik tarım işçileri tarafından anlaşılabilirliğini kontrol etmek üzere yaş grupları ve eğitimlerinin farklı olmasına dikkat edilerek 12 mevsimlik tarım işçisine okunarak ve okutularak kontrolü gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama ölçek formlarında yer alan maddelerin okunması, okutulması ve bunların anlaşılabilirliği ile ilgili görüş alınması şeklinde yürütülmüştür. Alınan görüşler doğrultusunda ölçek formlarındaki düzenlemeden sonra ölçeğe son hali verilmiştir.

Uygulama formlarının hazırlanmasından sonra Gazi Üniversitesi Etik Kurulu'na (2024 – 632) başvurularak etik onay belgesi alınmıştır. Etik kurul onayının alınmasından sonra Bursa İli Yenişehir İlçesindeki çadır alanlarında yer alan mevsimlik tarım işçilerine ölçme aracını uygulayabilmek için Yenişehir İlçe Kaymakamlığı'ndan gerekli izinler alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Veri toplama süreci mevsimlik tarım işçilerinin alanda sayı olarak en yoğun oldukları temmuz ve ağustos aylarında gerçekleştirilmiştir. 1 Temmuz 2024 tarihinde başlayan veri toplama süreci yaklaşık olarak iki ay sürmüş olup doldurulan 735 ölçek formlarının tamamı kâğıda basılan formların doldurulması şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada veri toplama işlemi, araştırmacılar tarafından uygulama alanlarına bizzat gidilerek gerçekleştirilmiştir. Verilerin toplanması sırasında mevsimlik tarım işçilerinin bölgede belli bir zaman aralığında ikamet etmesi nedeniyle ölçeğin uygulanması gereken örneklem büyüklüğüne ulaşımında zaman sıkıntısının önüne geçmek için yerel halktan yardım alınmıştır. Bu bağlamda bölgede ikamet eden dört lisans öğrencisi araştırmacılara süreç boyunca yardımcı olmuşlardır. Uygulama öncesinde ölçeklerin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla söz konusu yardımcı gruba araştırmanın çalışma grubu ve formların uygulanması hakkında

araştırmacılar tarafından eğitim verilmiştir. Grubun ilk uygulamaları araştırmacılar tarafından izlenmiş ve daha sonrasında alanda görevlendirilen yardımcı grup ile birlikte araştırmacılar her bir tarım işçisi ile birebir iletişim kurarak formların doldurulmasını sağlamıştır.

Ölçek formlarının uygulanması sırasında öncelikli olarak çadır alanlarında işçi başı veya çavuş ile görüşülerek ölçek hakkında bilgi verilmiştir. İşçi başı veya çavuşun onayının alınmasında sonra araştırmacılar çadır yerleşmelerinde yer alan mevsimlik tarım işçilerine ölçek hakkında bilgi vererek gönüllü tarım işçilerinden kendilerine dağıtılan ölçekleri doldurmaları istenmiştir. Her bir mevsimlik tarım işçisine uygulanan ölçeklerin uygulanması yaş grubuna ve eğitim durumuna bağlı olarak değişmekle birlikte yaklaşık olarak 15-20 dakika sürmüştür. Temmuz ve ağustos ayları süresince devam eden veri toplama sürecinde 735 mevsimlik tarım işçisinin doldurmuş olduğu ölçek verisine ulaşılmıştır. Bu süre zarfında elde edilen örneklem sayısı alan yazında (Bryman ve Cramer, 2001; Comrey, 1988; Comrey ve Lee, 2009; Gorsuch, 2015; Kline, 2015; Pett vd., 2003) belirtilen örneklem büyüklüğü de dikkate alınarak araştırmacılar tarafından yeterli görülmüş ve veri toplama işlemi sonlandırılmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada veri analizine başlamadan önce mevsimlik tarım işçilerine uygulanan ölçek formları incelenmiştir. 735 katılımcıya uygulanan bu formlar içerisinde uygun doldurulmayan (uç tepkiler, tamamlanmamış formlar, vb.) 30 katılımcıya ait form çalışma dışında bırakılmıştır. Bu işlemler sonrasında ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışması 705 katılımcıdan gelen yanıtlar çerçevesinde analizleri gerçekleştirilmek üzere SPSS 27 paket programına aktararak veri seti oluşturulmuştur. Verilerin SPSS programına girişinde ölçekte yer alan maddelerde olumlu ifadeler 5 puan, olumsuz olan ifadeler 1 puan olacak şekilde kodlanmıştır¹. Veri setinde 28 maddeden oluşan olumsuz ifade ters kodlanmıştır.

Çalışmada örneklem sayısının yeterli büyüklükte olduğu (n=705) göz önünde alınarak aynı örneklem grubu üzerinden veriler random bir şekilde ikiye bölünmüştür (DeVellis ve Thorpe, 2021, s. 133-134). Bu bağlamda 353 kişiden oluşan ilk grup veri seti üzerinden AFA yapılmış, sonrasında ise 352 kişiden oluşan ikinci grup veri seti üzerinden de DFA gerçekleştirilmiştir. Çalışmada veri setinin oluşturulmasından sonra ölçeğin geçerlik ve güvenirlik işlemlerine geçilmiştir.

Veri analizinde yapı geçerliğinin kanıtlanmasından önce verinin faktör analizine uygunluğunu belirlemek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerine bakılmıştır (Çokluk vd., 2012; Lorenzo-Seva, 2021; Worthington ve Whittaker, 2006). Burada verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediğini kontrol etmek için ise Barlett Sphericity Testi yapılmıştır (Seçer, 2021, s. 158; Tavşancıl, 2014, s. 51). Veri setinin faktör analizi için uygunluğunun belirlenmesinin ardından faktörlerin birbiri ile ilişkili olduğu düşünüldüğü için promax döndürme (eğik döndürme) tekniği kullanılarak (Büyüköztürk, 2016; Can, 2014; Çokluk vd., 2012; DeVellis ve Thorpe, 2021) AFA uygulanmıştır. Promax döndürme tekniği, “faktörler korelasyon gösterse bile, değişkenlerin hangi faktör ile ilişkili olup hangisi ile ilişki olmadığını daha açık hale getirir” (Tabachnick ve Fidell, 2013, s. 645). Analizlerde faktörler arasında ilişki olduğu düşünüldüğü için bu ilişkiyi daha açık bir şekilde görülmesini sağlayan promax döndürme tekniği kullanılmıştır.

Ölçeğin yapı geçerliliğine kanıt oluşturmak için yapılan AFA, değişkenler arasındaki benzer özellikleri ortaya koyarken ölçeğin faktör yapısını oluşturmaktadır (DeVellis ve Thorpe, 2021; Gorsuch, 2015; Kline, 1994; Thompson, 2004). Çalışmada faktörleştirme tekniği olarak faktör çözümlemelerine ilişkin istatistiksel değerlendirmelerde önemli olanaklar sağlayarak faktör sayısının belirlenmesinde oldukça yardımcı olan maksimum olabilirlik faktör analizi (maximum

¹ Likert tipi ölçek formunda yer alan maddelere ilişkin puanlamada olumlu maddelere verilen puanlar tamamen katılıyorum=5, kısmen katılıyorum=4, kararsızım=3, katılmıyorum=2, hiç katılmıyorum=1 puan olarak kodlanırken; ölçek formunda yer alan olumsuz maddelere verilen puanlamada ise tamamen katılıyorum=1, kısmen katılıyorum=2, kararsızım=3, katılmıyorum=4, hiç katılmıyorum=5 puan olacak şekilde kodlanmıştır.

likelihood factor analysis) tekniği kullanılmıştır (Çokluk vd., 2012, s. 199). Çalışmada elde edilen AFA sonuçları incelenerek ölçeğin kaç faktörden oluştuğu ve ölçek maddelerinin hangi faktörler altında toplandığı belirlenmiştir.

Ölçeğin madde geçerliğini belirlemek amacıyla madde test korelasyonları incelenmiştir (Ansatasi, 1976, s. 206-208). Maddelerin özelliğe sahip olanla olmayana birbirinden ayırt edip etmediğini belirlemek üzere de madde ayırıcılık gücü indeksleri belirlenmiştir (Flanagan, 1952; Kelley, 1939). Madde ayırıcılık gücü hesaplanırken özelliğe sahip olan [%27'lik üst grup (n=96)] ile özelliğe sahip olmayan [%27'lik alt grup (n=96)] grup ortalamaları bağımsız gruplar t testiyle karşılaştırılmıştır.

Çalışmada AFA ile ortaya konulan yapının doğruluğunu kontrol etmek için DFA (n=352) uygulanmıştır (Haig, 2005; Harrington, 2009, s.10). DFA için MPLUS 8 programı kullanılmıştır. Yapılan DFA sonucunda elde edilen uyum indeksi değerleri incelenerek yapının doğrulanıp doğrulanmadığı tespit edilmiştir. Doğru bir modeli tanımlayan tek bir istatistiksel anlamlılık testi olmadığından analizlerde birden fazla kriteri dikkate alarak model uyumunu çeşitli ölçümlere dayanarak değerlendirmek gerekmektedir (Schumacker ve Lomax, 2004, s. 81; Schermelleh-Engel vd., 2003, s. 31). Literatürde analizlerde hangi uyum indeks değerlerinin kullanılması gerekliliği konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte Ki-Kare Testi, RMSEA, CFI, SRMR ve TLI değerleri kullanımına yönelik önerilerin ağırlıklı olduğu görülmektedir (Kline, 2023; Hu ve Bentler, 1999; Hooper vd., 2008). Bu bağlamda çalışmada “Chi-Square/Degree of Freedom (χ^2/df), Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA), Standardized Root Mean Square Residual (SRMR), Comparative Fit Index (CFI) ve Non-normed Fit Index (TLI)” değerleri incelenmiştir.

Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek amacıyla da Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısına bakılmıştır. Bu analiz için ölçeğin tamamı ve her bir faktör için ayrı olarak Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde *Mevsimlik Tarım İşçilerinin İşveren Toprak Sahiplerine Yönelik Tutum Ölçeği*'nin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Ölçeğin Geçerliğine İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bir ölçme aracının ölçmeyi amaçladığı özelliği başka bir özellik ile karıştırmadan tam ve doğru bir biçimde ölçebilme derecesi olarak ifade edilen geçerlik, ölçeğin taşıması gereken en önemli özelliklerden biridir (Seçer, 2018, s. 18; Tavşancıl, 2014, s. 37). Bu çalışmada ölçeğin geçerliğinin test edilmesiyle ilgili geçerlik türlerinden kapsam geçerliği ile yapı geçerliklerine bakılmıştır (Özdamar, 2016; Seçer, 2018; Tavşancıl, 2014). Kapsam geçerliğinde ölçülmek istenilen özellik konusunda çalışmaları olan uzmanların görüşüne başvurulurken yapı geçerliğinde ise AFA ve DFA uygulanmıştır. Çalışmada öncelikle AFA ve DFA için gerekli olan önsel koşulların sağlanıp sağlanmadığına bakılmıştır. Bunun için faktör analizi için gerekli olan örneklem büyüklüğünün uygunluğu alan yazın üzerinden değerlendirilmiş; verilerin faktör analizine uygunluğuna ilişkin olarak da KMO değeri ve Barlett Sphericity Testi'leri ile önsel analizler yapılmıştır.

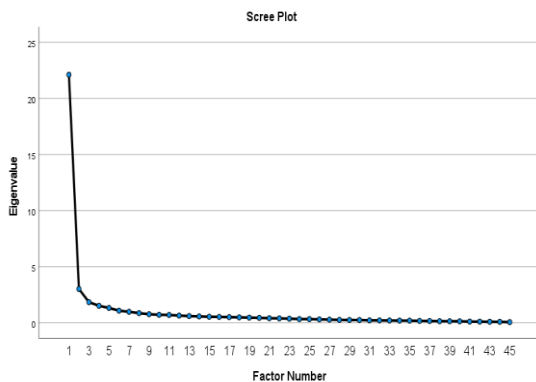
Analizlerde AFA öncesinde veri seti örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygunluğunu değerlendirebilmek için alan taraması yapılmıştır. Faktör analizinin güvenilirliği örneklem büyüklüğüne de bağlıdır (Field, 2009, s. 645). Zira korelasyon katsayıları örneklemde örneklem değişme göstermekte, büyük örneklerde çok, küçük örneklerde ise daha fazla dalgalanma oluşturmaktadır (Field, 2009, s.645). Bu anlamda çalışmada örneklem büyüklüğünün belirlenmesi yapılacak olan analizlerin güvenilirliği için de önem arz etmektedir. Ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında faktör analizi için gerekli olan örneklem büyüklüğü konusunda literatürde çok farklı görüşler bulunmaktadır. Comrey ve Lee (2009, s. 217), 300 örneklem büyüklüğünü iyi, 500 örneklem büyüklüğünü çok iyi, 1000 ve üzeri örneklem büyüklüğünü de mükemmel olarak ifade

ederken; Field (2009, s.647) ile Tabachnick ve Fidell (2013, s. 618), örneklem sayısının en az 300 olması gerektiğini belirtmektedir. Literatürde aynı zamanda örneklem büyüklüğünün faktör analizi uygulanacak madde sayısının beş ila on katı arasında olması gerekliliğini kabul eden görüşler de bulunmaktadır (Bryman ve Cramer, 2001; Gorsuch, 2015; Kline, 2015; Pett vd., 2003). Bu çalışmada, 45 maddeden oluşan deneme formu 353 katılımcı üzerinden AFA gerçekleştirilmiştir. Ulaşılan bu sayının alan yazında önerilen örneklem büyüklüğünü yeterince karşıladığı söylenebilir.

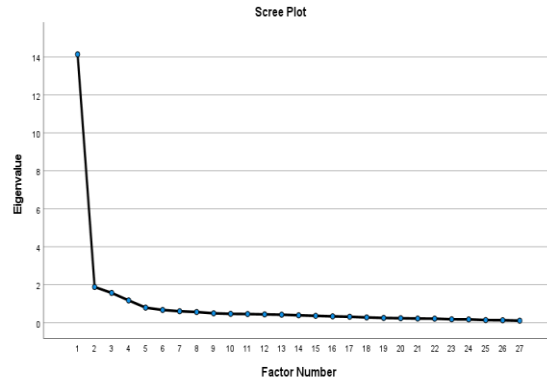
Çalışmada verilerin faktör analizine uygunluğuna KMO değeri ve Barlett Sphericity Testi ile bakılmıştır (Williams vd., 2010). KMO değeri korelasyon matrisindeki ortak varyansla ilişkilidir ve bu değer yalnızca yüksek ortak varyans seviyelerine sahip matrislerin faktör analizi için uygun olduğu anlamına gelmektedir (Lorenzo-Seva, 2021). Faktör analizinde KMO değerinin .60'dan yüksek olmasının faktör analizi için yeterli olduğunu gösterirken (Field, 2009; Pallant, 2016; Tabachnick ve Fidell, 2013) bu değer .90 ve üzerinde olması da faktör analizi için mükemmel düzeyde uygunluğuna işaret etmektedir (Kaiser, 1974). Yapılan analiz sonucunda KMO değeri .954 olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu değer, verilerin faktör analizine uygulanması için uygun olduğunu göstermektedir. Verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediğini kontrol için yapılan Barlett Sphericity Testi sonucunda elde edilen ki kare değerinin anlamlı çıkması gerekmektedir (Field, 2009; Fraenkel ve Wallen, 2006; Tabachnick ve Fidel, 2013). Analizlerde Barlett Sphericity Testi sonucunda belirlenen ki kare test istatistiği $\chi^2(351)=7822,965$; $p<0,05$ olarak anlamlı çıkmıştır. KMO ve Barlett Sphericity Testi sonucunda elde edilen bu değerler verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir.

Verilerin faktör analizi için uygunluğunun belirlenmesinin ardından ölçeğin faktör yapısını belirlemek için promax döndürme tekniği kullanılarak AFA gerçekleştirilmiştir. AFA ölçek formunda yer alan 45 madde üzerinden yapılmıştır. AFA'da faktör sayısı belirlenirken madde öz değerinin 1'in üzerinde olması (Kaiser, 1960; Tabachnick ve Fidell, 2013) esas alınmıştır. Verilerdeki her bir bileşen için öz değeri belirlemek amacıyla bir başlangıç analizi yapılmıştır (Fidel, 2009). AFA sonucunda faktörlerin öz değeri Kaiser (1960)'in kriteri olan 1'in üzerinde olduğu ve bunların altı faktörden oluşarak toplam varyansın %68,627'sini açıkladığı belirlenmiştir (Grafik 1). Ölçeğin madde faktör yükleri incelendiğinde hiçbir maddeye yük vermeyen, birden fazla maddeye yük veren ve faktör yükü .35'in altında kalan maddeler ölçekten tek tek çıkarılarak analiz tekrarlanmıştır. Analiz sonucunda madde öz değeri 1'den büyük ve madde faktör yükü .35 üzerinde 27 maddeden oluşan ölçeğin dört faktör altında toplandığı görülmüştür (Grafik 2). 27 maddeden oluşan ölçeğin öz değer grafiği incelendiğinde dört bileşene ait bükülmelerin daha keskin hatlarla belirginleşmiş olduğu görülmektedir (Grafik 2).

Grafik 1: 45 Maddenin Öz Değer Grafiği

Grafik 2: 27 Maddenin Öz Değer Grafiği

AFA sonucunda elde edilen bu faktörler, her bir faktör altında toplanan madde içerikleri dikkate alınarak birinci faktör *güvensizlik*, ikinci faktör *çatışma*, üçüncü faktör *sosyal iletişim* ve dördüncü faktör ise *işbirliği* olarak isimlendirilmiştir. AFA sonucunda maddelerin hangi faktörler altında toplandığı, madde faktör yükleri, öz değeri ve açıklanan varyans değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Açımlayıcı Faktör Analizi Sonucunda Ölçeğin Faktör Yapısı

		Faktörler			
Faktörler	Maddeler	1	2	3	4
Güvensizlik	M16 Toprak sahiplerinin varlığından tedirgin olurum.	,927			
	M17 Toprak sahiplerini tehdit olarak algıları.	,912			
	M11 Toprak sahibinin adını duymak bile beni huzursuz eder.	,909			
	M10 Toprak sahibiyle aynı ortamda bulunmak istemem.	,769			
	M21 Toprak sahiplerinin yaşamımı zorlaştırdığını düşünürüm.	,767			
	M22 Ne zaman toprak sahibiyle karşılaşsam içimde bir huzursuzluk hissederim.	,749			
	M25 Toprak sahiplerinin emek istismarı yapan kişiler olduklarını düşünürüm.	,684			
	M44 Ne zaman toprak sahibiyle karşılaşsam yolumu değiştiririm.	,611			
	M23 Toprak sahiplerinin iyi insanlar olmadığını düşünürüm.	,583			
	M4 Toprak sahiplerine herhangi bir konuda yardım etmek istemem.	,517			
	M20 Toprak sahiplerinden herhangi bir konuda yardım almak istemem.	,511			
Çatışma	M32 Mevsimlik tarım işçilerinin toprak sahipleriyle arkadaş olabileceklerine inanmam.	,857			
	M30 Toprak sahibiyle birlikte çalışma düşüncesi bile beni huzursuz eder.	,841			
	M45 Çalışırken toprak sahibini görmek istemem.	,781			
	M35 Toprak sahipleriyle aynı yerde yaşamak istemem.	,747			
	M38 Toprak sahiplerinin tarım işçilerini (bizleri) sömürdüğünü düşünürüm.	,713			
	M42 Toprak sahiplerinin memnun edilmesi güç kişiler olduğunu düşünürüm.	,708			
	M31 Toprak sahibiyle birlikte çalışırken gergin olurum.	,707			
	M28 Elimde olsa toprak sahibiyle çalışmam.	,578			
	M39 Toprak sahibinin evlilik yoluyla akrabam olmasını istemem.	,487			
Sosyal İletişim	M6 Toprak sahiplerine sempati duyarım.		,797		
	M7 Toprak sahiplerine selam veririm.		,689		
	M1 Toprak sahiplerini severim.		,658		
	M8 Toprak sahipleriyle sohbet etmekten hoşlanırım.		,637		
İşbirliği	M43 Çalışırken toprak sahibini görmekten keyif alırım.			,830	
	M29 Toprak sahipleriyle birlikte çalışmak beni mutlu eder.			,810	
	M34 Toprak sahipleriyle birlikte çalışmaktan keyif alırım.			,639	
Öz Değer :		14,14	1,88	1,57	1,17
Açıklanan Varyans (%) :		52,37	6,97	5,81	4,35
Açıklanan Toplam Varyans (%) :		69,513			

Alan yazında AFA sonucunda faktörlerin açıkladığı toplam varyans değeri konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte %50'nin üzerinde olması kabul edilen bir sınırdır (Streiner, 1994). Tablo 1 incelendiğinde, ölçeğin açıklanan toplam varyansının %69,513 olduğu görülürken birinci faktöre ait olan açıklanan varyans %52,37; ikinci faktöre ait açıklanan varyans %6,97; üçüncü faktöre ait açıklanan varyans %5,81 iken dördüncü faktöre ait açıklanan varyans %4,35'tir. Ölçeğe ait belirlenen bu değerlerin *Mevsimlik Tarım İşçilerinin İşveren Toprak Sahiplerine Yönelik Tutum Ölçeği*'nin dört faktörlü yapısında yeterli varyans açıklama oranına sahip olduğu söylenebilir.

Her bir faktör altında toplanan maddelerin faktör yük değerlerinin .40 ve üzerinde olması öne sürülmektedir (DeVellis ve Thorpe, 2021; Field, 2009; Harrington, 2009). Tablo 1’de madde faktör yük değerleri incelendiğinde ise birinci faktörde madde faktör yüklerinin ,917 ile ,511 arasında; ikinci faktörde madde yüklerinin ,857 ile ,487 arasında; üçüncü faktörde madde yüklerinin ,797 ile ,637 arasında ve dördüncü faktördeki madde yüklerinin ise ,830 ile ,639 arasında değiştiği görülmektedir. Elde edilen bu değerlerin alan yazında belirtilen değerin üzerinde olduğu görülmektedir. Bu nedenle ölçekte yer alan maddelerin tamamının yeterli madde faktör yük değerlerine sahip olduğu ifade edilebilir. Bu bulgulara dayanarak her bir maddenin ilgili faktörlerle ölçmeye çalışılan özelliği ölçmeye hizmet ettiği söylenebilir.

Ölçekte yer alan faktörler arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon katsayıları da incelenmiş ve bu ilişkiyi gösteren korelasyon katsayıları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. *Alt Boyutlar Arasındaki Korelasyon Katsayıları*

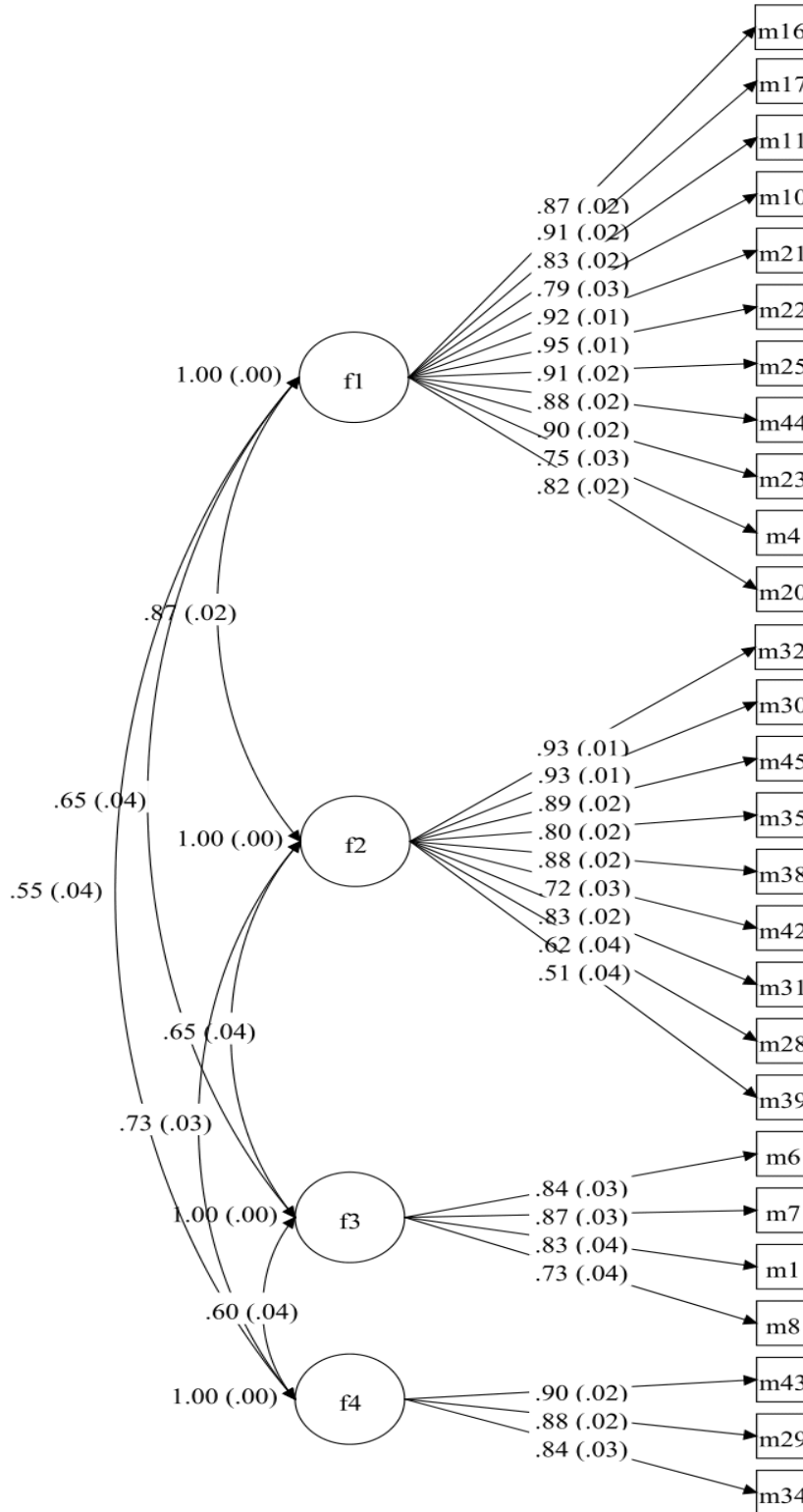
Faktör	Güvensizlik	Çatışma	Sosyal İletişim	İşbirliği
Güvensizlik	1,000	,762*	,558*	,489*
Çatışma		1,000	,549*	,589*
Sosyal İletişim			1,000	,489*
İşbirliği				1,000

*p<0,01

Tablo 2 incelendiğinde alt boyutlar arasındaki korelasyon katsayılarının ,489 ile ,762 arasında değiştiği görülmekte bu değerlerin boyutların birbirleriyle pozitif yönde $p<0,01$ düzeyinde anlamlı bir ilişki içerisinde olduğunu gösterdiği belirtilebilir.

AFA sonucunda 27 madde ve dört faktörden oluşan ölçeğin yapı geçerliğini doğrulamak için DFA yapılmış ve bu analiz sonucunda elde edilen path diyagramı Grafik 3’te sunulmuştur.

Grafik 3: Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonucu Elde Edilen Path Diyagramı ve Sonuçları*

* $\chi^2/df=2,720$ ($p=.000$); RMSEA=0.070; CFI=0.973; SRMR=0.048; TLI=0.970

DFA'nda ölçeğin uyum iyiliği modelinde ulaşılan sonuçlar da şu şekildedir: [$\chi^2/df=2,720$ ($p=.000$); RMSEA=0.070; CFI=0.973; SRMR=0.048; TLI=0.970] (Tablo 3).

Tablo 3: *Mevsimlik Tarım İşçilerinin İşveren Toprak Sahiplerine Yönelik Tutum Ölçeği DFA Sonucunda Elde Edilen Uyum İyiliği İndeksleri ve Sonuçları*

Uyum İyiliği İndeksleri	Analiz Sonucunda Elde Edilen Değerler	Referans Alınan İndeks Kabul Ölçütleri*	Uyum Sonuçları
^{1,5} χ^2/df	2,720	$2df < \chi^2 \leq 3df$	Kabul Edilebilir Uyum
⁶ RMSEA	0.070	$RMSEA \leq .070$	İyi Uyum
^{3,4} CFI	0.973	$.97 \leq CFI \leq 1.00$	İyi Uyum
⁷ SRMR	0.048	$SRMR \leq .050$	İyi Uyum
^{2,3,4,5} TLI	0.970	$.97 \leq TLI \leq 1.00$	İyi Uyum

*¹(Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003), ² (Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008), ³(Hu ve Bentler, 1999), ⁴ (Brown, 2015), ⁵ (Shumacher ve Lomax, 2004), ⁶ (Steiger, 2007), ⁷(Byrne, 2012).

χ^2/df değerinin genel olarak 3'ten küçük olması gerekliliği belirtilirken bu değer $0 \leq \chi^2 \leq 2df$ olması *iyi uyum*, $2df < \chi^2 \leq 3df$ olması *kabul edilebilir iyilik uyumu* olarak kabul edilmektedir (Schermelleh-Engel vd., 2003; Shumacher ve Lomax, 2004). DFA sonucunda elde edilen model uyum indeks değerleri incelendiğinde, χ^2/df 'nin 2,720 olduğu görünmekte ve elde edilen bu değer kabul edilebilir iyilik uyumuna sahip olduğunu göstermektedir.

Modelde RMSEA değeri 0.070 olarak belirlenmiştir. Alan yazında RMSEA değerinin alt sınırı ile ilgili farklı görüşler bulunmakla birlikte bu uyum indeksinin $0 \leq RMSEA \leq 0.05$ olması *iyi uyum*, $.050 < RMSEA \leq .080$ olması *kabul edilebilir uyum iyiliği* (Schermelleh-Engel vd., 2003; Shumacher ve Lomax, 2004) olarak kabul edilirken; Steiger (2007, s. 897), $RMSEA \leq .070$ olması *iyi uyum* olarak değerlendirmektedir. Bu değer başka araştırmacılar tarafından ise $RMSEA \leq .080$ olmasını *iyi uyum* (Hooper vd., 2008, s. 54) olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda analizlerde elde edilen RMSEA değerinin *iyi uyum* indeksine sahip olduğu belirtilebilir.

CFI indeks değerinin 1'e yaklaşması mükemmel uyuma işaret ederken 0'a yaklaşması ise model uyumsuzluğunu göstermektedir (Schermelleh-Engel vd., 2003; Tabanahick ve Fidel, 2013). Bu indeks değerinde $.95 \leq CFI < .97$ arası değer kabul edilebilir iyilik uyumunu belirtilirken $.97 \leq CFI \leq 1.00$ *iyi uyuma* işaret etmektedir (Hooper vd., 2008; Hu ve Bentler, 1999; Schermelleh-Engel vd., 2003; Tabanahick ve Fidel, 2013, Thompson, 2004). Modelde CFI değeri 0.973 olarak bulunmuş ve bu değer modelin *iyi uyuma* sahip olduğunu göstermektedir.

SRMR değerinin *iyi uyum* için .05'ten küçük olması beklenirken .10'dan küçük olan değerler de kabul edilebilir olarak yorumlanmaktadır (Schermelleh-Engel vd., 2003, s.38). Literatürde bu değer SRMR ≤ 0.50 'ten küçük olması *iyi uyum* olarak kabul edilmekle birlikte (Byrne, 2012), genel olarak SRMR $\leq .080$ olması *iyi uyum* için kabul görmektedir (Brown, 2015; Hu ve Bentler, 1999). Analizlerde SRMR değeri 0.048 olarak belirlenmiştir ve bu değer modelin oldukça *iyi uyum* değerine sahip olduğunu gösterdiği söylenebilir.

Model uyum indeksinde son olarak incelenen TLI değeri ise 0.970 olarak belirlenmiştir. TLI değeri de CFI değerinde olduğu gibi 1'e yaklaşması mükemmel uyuma işaret etmektedir (Shumacher ve Lomax, 2004, s. 103). Schermelleh-Engel vd. (2003, s. 52), TLI değerini $.97 \leq TLI \leq 1.00$ *iyi uyum* olarak belirtirken bu değer $.95 \leq TLI < .97$ olmasını kabul edilebilir iyilik uyum olarak ifade ederler. Alan yazında TLI indeksinin .95 ve üzerinde olması modelin *iyi uyuma* sahip olduğu genel kabul görmektedir (Brown, 2015; Hooper vd., 2008; Hu ve Bentler, 1999; Shumacher ve Lomax, 2004). Bu bağlamda analizde elde edilen değer modelin *iyi uyum* indeksine sahip olduğunu gösterdiği ifade edilebilir.

Bu sonuçlar ışığında, açıklayıcı analiz sonucunda elde edilen model data uyumunun sağlandığı ve ölçeğin dört faktörlü yapısının doğrulandığı söylenebilir.

Madde Analizi ve Güvenirliğe İlişkin Bulgular

Ölçeğin güvenirliliğini belirlemek için ölçeğin tamamı ve alt boyutları için iç tutarlılık (Cronbach Alfa) katsayısı hesaplanmıştır. Ölçekte yer alan her bir maddeye (n=27) yönelik olarak ölçülmek istenilen özelliği ölçüp ölçmediğini belirlemek amacıyla da madde toplam korelasyonları incelenmiştir. Güvenirliğe ilişkin olarak gerçekleştirilen bu analizler Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Ölçek ve Alt Boyutlarının Cronbach Alfa (Cr α) Güvenirlik Katsayıları ve Madde Test Toplam Korelasyonları

Alt Boyutlara Ait Cr α		Madde Çıkarıldığında			
Katsayıları	Maddeler	$\bar{X}$	Ss	Madde Toplam Korelasyonları	Cr α Katsayısı
Güvensizlik Cr α : ,954	M16	4,43	1,093	,780	,961
	M17	4,50	1,023	,721	,961
	M11	4,31	1,035	,721	,961
	M10	4,26	1,079	,735	,961
	M21	4,35	1,059	,737	,961
	M22	4,33	1,098	,818	,960
	M25	4,49	1,034	,763	,961
	M44	4,51	,966	,778	,961
	M23	4,37	1,151	,724	,961
	M4	4,18	1,089	,692	,961
Çatışma Cr α : ,925	M20	4,25	1,074	,795	,961
	M32	4,20	1,169	,814	,960
	M30	4,20	1,148	,805	,960
	M45	4,44	1,137	,787	,961
	M35	4,04	1,187	,734	,961
	M38	4,51	1,009	,757	,961
	M42	4,05	1,147	,764	,961
	M31	4,09	1,240	,739	,961
	M28	3,78	1,296	,631	,962
Sosyal İletişim Cr α : ,826	M39	3,35	1,403	,437	,964
	M6	4,22	,969	,552	,962
	M7	4,20	,953	,565	,962
	M1	4,45	,916	,454	,963
İşbirliği Cr α : ,865	M8	4,37	1,040	,557	,962
	M43	3,98	1,051	,655	,962
	M29	4,01	1,017	,506	,963
	M34	3,96	1,069	,598	,962

Ölçeğin tamamı için Cr α: ,963

Alan yazında ölçeğin güvenilir olarak kabul edilmesinde Cronbach alfa (Cr α) katsayısının .70 ve üzerinde olması gerektiği genel görüşü kabul edilmektedir (Kline, 2023; Seçer, 2018, 2021). 27

maddeden oluşan ölçeğin tamamı için elde edilen $Cr \alpha$ katsayısı ,963'tür. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin olarak $Cr \alpha$ katsayıları ise birinci faktör *güvensizlik* için ,954; ikinci faktör *çatışma* için ,925; üçüncü faktör *sosyal iletişim* için ,826 iken dördüncü faktör *işbirliği* için ,865 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin tamamı ve alt boyutları için elde edilen iç tutarlılık katsayı değerlerinin ölçeğin güvenilirliğini kanıtlamak için yeterli olduğu söylenebilir.

Maddenin ölçülmek istenilen özelliğinin yeterli düzeyde ölçekbildiğinin göstergesi olarak madde test toplam korelasyonunun .30 ve üzerinde olması ölçek maddelerinin geçerliğinin bir göstergesi olarak kabul edilir (DeVellis ve Thorpe, 2021; Field, 2009; Kline, 2015; Nunnally ve Bernstein, 1994). Ölçek maddelerinin madde toplam korelasyon değerleri incelendiğinde *güvensizlik* alt boyutu için ,818 ile ,721; *çatışma* alt boyutu için ,814 ile ,631; *sosyal iletişim* alt boyutu için ,565 ile ,454 iken *işbirliği* alt boyutu için ,655 ile ,506 arasında değiştiği görülmektedir. Bu sonuçlar, ölçek maddelerinin ölçeğin tamamı ile ilişkili olup ölçülmek istenilen özelliği ölçtüğüne ilişkin kanıt olarak kullanılabilir.

Ölçekteki her bir maddenin özelliğe sahip olan bireylerle olmayan bireyleri ayırt edip etmediğini belirlemek amacıyla her bir maddeye ilişkin madde ayırıcılık gücü hesaplanarak Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Ölçeğin Madde Analizinde Üst %27 ve Alt %27'lik Gruplar İçin *t* Değerleri

		%27 Alt Grup (n = 96)		%27 Üst Grup (n = 96)			
Faktör Madde		$\bar{X}$	Ss	$\bar{X}$	Ss	sd	p
Güvensizlik	M16	3,21	1,436	4,97	,175	190	11,925* .000
	M17	3,44	1,413	4,99	,102	190	10,736* .000
	M11	3,27	1,334	4,94	,243	190	12,046* .000
	M10	3,10	1,365	4,92	,278	190	12,750* .000
	M21	3,20	1,343	4,99	,102	190	13,038* .000
	M22	3,03	1,310	4,99	,102	190	14,608* .000
	M25	3,34	1,344	4,99	,102	190	11,962* .000
	M44	3,52	1,338	5,00	,000	190	10,835* .000
	M23	3,15	1,376	4,99	,102	190	13,089* .000
	M4	3,09	1,400	4,84	,365	190	11,853* .000
Çatışma	M20	3,03	1,260	4,94	,243	190	14,550* .000
	M32	2,85	1,384	4,97	,175	190	14,852* .000
	M30	2,98	1,429	4,95	,223	190	13,338* .000
	M45	3,14	1,498	4,99	,102	190	12,098* .000
	M35	2,82	1,422	4,78	,463	190	12,832* .000
	M38	3,43	1,390	4,98	,144	190	10,884* .000
	M42	2,85	1,345	4,81	,466	190	13,476* .000
	M31	2,75	1,399	4,94	,243	190	15,091* .000
	M28	2,63	1,453	4,59	,494	190	12,572* .000

	M39	2,43	1,382	3,89	1,313	190	7,495*	.000
	M6	3,46	1,178	4,83	,375	190	10,898*	.000
Sosyal İletişim	M7	3,39	1,155	4,88	,332	190	12,143*	.000
	M1	3,82	1,298	4,94	,243	190	8,271*	.000
	M8	3,59	1,342	4,95	,223	190	9,751*	.000
	M43	3,00	1,322	4,71	,457	190	11,968*	.000
İşbirliği	M29	3,31	1,371	4,57	,497	190	8,467*	.000
	M34	3,01	1,357	4,67	,474	190	11,289*	.000

*p < .01.

Çalışmada belirlenen üst %27 (n=96) ile alt %27'lik (n=96) grupların ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığı için yapılan ilişkisiz gruplardaki t testi sonucunda elde edilen t değerinin 7,495 ile 15,091 (p<0.01) arasında değiştiği görülmektedir (Tablo 5). Elde edilen bu değerler %27'lik üst (ölçülen özelliğe sahip olan) ile %27'lik alt (ölçülen özelliğe sahip olmayan) gruplardan elde edilen madde ortalamalarının arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar ışığında, ölçeğin maddelerinin ölçülen özelliğe sahip olan ve olmayan bireyleri tatmin edici düzeyde ayırt ettiği söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumlarını değerlendirebilecek bir ölçme aracının geliştirilmesi amacıyla yapılmıştır. Bu amaç kapsamında hazırlanan ölçme aracı Bursa İli Yenişehir İlçesinde çeşitli şehirlerden gelen mevsimlik tarım işçilerine uygulanmıştır. Geliştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenirlik analizlerinin yapıldığı çalışmada ölçeğin 27 maddeden oluştuğu ve dört faktöre sahip olduğu belirlenmiştir. Analizler sonucunda elde edilen bu faktörler her bir faktör altında toplanan madde içerikleri dikkate alınarak *güvensizlik*, *çatışma*, *sosyal iletişim* ve *işbirliği* olarak isimlendirilmiştir. Geliştirilen ölçeğin geçerliğinin kanıtlanmasında kapsam geçerliği ve yapı geçerliklerine bakılmıştır. Çalışmada kapsam geçerliği uzman görüşüne sunulurken yapı geçerliğini kanıtlamak için de AFA (n=353) ve DFA (n=352) yapılmıştır.

Çalışmada AFA öncesinde verinin faktör analizi için uygunluğuna KMO değeri ve Barlett Sphericity Testiyle bakılmıştır. Verinin faktör analizine uygunluğu hakkında bilgi veren KMO değerinin .954 olduğu belirlenmiştir. Verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediğini belirleyen Barlett Sphericity Testi sonucu ise ki kare değerinin [$\chi^2(351)=7822,965$; p<0,05)] manidar olduğu görülmüştür. Yapılan bu analizler sonucunda verinin faktör analizi için uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutum ölçeğinde faktörleştirme tekniği olarak maksimum olabilirlik faktör analizi (maximum likelihood factor analysis) tekniği kullanılırken döndürme yöntemi olarak da faktörlerin birbiri ile ilişkili olduğu düşünüldüğünden promax döndürme (eğik döndürme) tekniği kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen AFA'larında temel olarak alınan 27 madde için öz değeri 1'in üzerinde olan dört alt boyuttan oluştuğu belirlenmiştir. Ölçekte yer alan bu dört alt boyutun toplam varyansa yaptıkları katkı %69,513'tür. On bir maddeden oluşan *güvensizlik* alt boyutu toplam varyansın %52,37'sini açıklarken, dokuz maddeden oluşan *çatışma* alt boyutu toplam varyansın %6,97'sini açıklamakta, dört maddeden oluşan *sosyal iletişim* boyutu toplam varyansın %5,81'ini açıklarken üç maddeden oluşan *işbirliği* alt boyutu ise toplam varyansın %4,35'ini açıklamaktadır. Ölçeğe ve alt boyutlara ait olan bu değerler ölçeğin bu dört faktörlü yapısı ile yeterli varyans açıklama oranına sahip olduğu kanısına varılmıştır.

AFA sonrasında ortaya çıkan modelin doğruluğunu kanıtlamak için DFA (n=352) yapılmıştır. DFA sonucunda $\chi^2/df = 2,720$ ile kabul edilebilir düzeyde uyum değeri gösterdiği görülmüştür. Modelin uyum indeksi RMSEA=0.070, CFI=0.973, SRMR=0.048 ve TLI=0.970 değerleri ile iyi uyum gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek amacıyla ölçeğin alt boyutları ve tamamı için tutarlılık (Cronbach Alfa) katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin tamamı için belirlenen α katsayısı ,963 iken *güvensizlik* alt boyutu için ,954; *çatışma* alt boyutu için ,925; *sosyal iletişim* alt boyutu için ,826 iken *işbirliği* alt boyutu için ,865 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu değerlerin ölçeğin güvenilirliğini kanıtlamak için yeterli olduğu görüşüne varılmıştır.

Analizlerde ölçek maddelerinin geçerliğini kanıtlamak ve ölçülmek istenilen özelliği ölçüp ölçmediğini belirlemek amacıyla madde-toplam test korelasyonları da incelenmiştir. Burada her bir maddenin alan yazında belirtilen madde test toplam korelasyonunun ,30'un üzerinde olduğu görülmüştür. Bu durum ölçek maddelerinin ölçülmek istenilen özelliğin ölçme amacına hizmet ettikleri ve madde geçerliklerine kanıt oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada maddelerin ölçtükleri özellik açısından kişileri ayırt etmede ne kadar yeterli olduklarını belirlemek için ilk grup (n=353) veri seti üzerinden %27'lik alt ve üst gruplar (n=96) için t-testi yapılarak ortalamaları karşılaştırılmıştır. Grupların ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığı için yapılan ilişkisiz gruplardaki t testi sonucunda elde edilen t değerinin 7,495 ile 15,091 ($p < 0.01$) arasında değiştiği görülmüş ve bu değer üst ve alt gruplar arasında anlamlı şekilde farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu anlamda ölçekte yer alan tüm maddelerin anlamlı derecede ayırt edici özelliğe sahip olduğu kanısına varılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumunu ölçmede kullanılabilecek geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Tutumun bileşenlerini yansıtan bu ölçme aracı ile mevsimlik tarım işçilerinin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak işverene yönelik eğilimlerinin geçerli ve güvenilir olarak belirlenebileceği söylenebilir.

Geliştirilen bu ölçek başka araştırmacılar tarafından farklı alanlardaki mevsimlik tarım işçi gruplarına uygulanarak geçerlik ve güvenilirliği yeniden tekrarlanarak test edilebilir. Ayrıca bu ölçek üzerinden mevsimlik tarım işçilerinin işveren toprak sahiplerine yönelik tutumları ve bu tutumları etkileyen değişkenlerin (iş koşulları, gelir düzeyi, mobinge uğrama vb.) neler olabileceğini belirlemek üzere farklı çalışmalar gerçekleştirilebilir. Türkiye'de son yıllarda mevsimlik tarım işçiliğinde göçmenlerin ağırlık kazandığı görülmekte (Dedeoğlu, 2018) ve bu bağlamda ölçeğin yalnızca göçmen mevsimlik tarım işçisi gruplarına uygulanarak işveren toprak sahiplerine yönelik tutumu ve bu tutumdaki değişkenlerin (etnik kimlik, dil, dışlanma, vb.) neler olabileceği araştırılabilir. Özellikle göçmen mevsimlik tarım işçilerinin tutumu ve bu tutumu etkileyen değişkenlerin belirlenmesinin, göçmen mevsimlik tarım işçilerinin göç alanlarındaki sosyal ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik yapılacak olan planlamalarda yol gösterici olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Ajzen, I., & Fishbein, M. (1977). Attitude-behavior relations: A theoretical analysis and review of empirical research. *Psychological Bulletin*, 84(5), 888–918. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.84.5.888>
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (2000). Attitudes and the attitude-behavior relation: Reasoned and automatic processes, *European Review of Social Psychology*, 11(1), 1-33, <https://doi.org/10.1080/14792779943000116>
- Albarracin, D., Johnson B. T., & Zanna M. P. (2005). *The handbook of attitudes*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Anastasi, A. (1976). *Psychological testing* (4th ed.). MacMillan.

- Anderson, L.W. (1997). Attitudes, measurement of. In J.P. Keeves (Ed.), *Educational research, methodology and measurement: An international handbook* (pp.885-895). Pergamon.
- Ankaralı, E. (2023). *Mevsimlik tarım işçisi aileleri ile çocukların yaşam ve çalışma koşullarına ilişkin sosyolojik bir araştırma: Ordu ili Ünye ilçesi örneği*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Arslan, A. (2023). Gündelik yaşam coğrafyalarında mevsimlik tarım işçisi kadınların “Yok-yeri”: Şanlıurfa örneğinde bir inceleme. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 21 (2), 340-367, <https://doi.org/10.33688/aucbd.1257206>
- Aslan, A. M., İnceman Kara, F., Kayır, M., & Kan, A. (2018). Psikolojik danışma yardımı vermeye yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *Journal Of Turkish Studies*, 13(27), 107-122. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14444>
- Aslan, S., & Kan, A. (2021). Suriyeli öğrencilere yönelik tutum ölçeği geliştirme geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25(1), 193-206. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/943014>
- Atılgan, H., Kan, A., & Doğan, N. (2007). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Anı.
- Benek , S., & Ökten, Ş. (2011). Mevsimlik tarım işçilerinin yaşam koşullarına ilişkin bir araştırma: Hilvan İlçesi (Şanlıurfa) örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2) 653-676. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/223387>
- Bilgiç, H. C., Aslan, C., Özdemir Kılıç, M., & Kan, A. (2021). Developing an attitude scale for Turkish sign language (TSL-AS). *Participatory Educational Research*, 8(1), 200-218. <https://doi.org/10.17275/per.21.11.8.1>
- Breckler, S. J. (1984). Empirical validation of affect, behavior, and cognition as distinct components of attitude. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47 (6), 1191-1205. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.47.6.1191>
- Brown, T. A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research* (2nd ed.). The Guilford.
- Bryman, A., & Cramer, D. (2001). *Quantitative data analysis with SPSS release 10 for Windows*. Routledge.
- Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem.
- Byrne, B. M. (2012). *Structural equation modeling with Mplus, basic concepts, applications, and programming*. Routledge.
- Can, A. (2014). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Pegem.
- Comrey, A. L. (1988). Factor-analytic methods of scale development in personality and clinical psychology. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56(5), 754-761. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.56.5.754>
- Comrey, A. L., & Lee, H. L. (2009). *A first course in factor analysis* (2nd ed.). Lawrence Erlbaum Associates.
- Crocker, L., & Algina, J. (2008). *Introduction to classical and modern test theory*. Cengage Learning.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Pegem.
- Dawis, R. V. (1987). Scale construction. *Journal of Counseling Psychology*, 34(4), 481-489. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.34.4.481>
- Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal üretimde göçmen işçiler: Yoksulluk nöbetinden yoksulların rekabetine. *Çalışma ve Toplum*, 1(56), 37-68. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2576171>

- DeVellis, R. F., & Thorpe, C. T. (2021). *Scale development: Theory and applications* (5th ed.). Sage.
- Eagly, A. H., & Chaiken, S. (2007). The advantages of an inclusive definition of attitude. *Social Cognition*, 25(5), 582–602. <https://doi.org/10.1521/soco.2007.25.5.582>
- Edwards, A. L. (1957). *Techniques of attitude scale construction*. Appleton-Century-Crofts.
- Erkuş, A. (2012). *Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme-I: Temel kavramlar ve işlemler*. Pegem.
- Erkuş, A., Sanlı, N., Bağlı, M. T., & Güven, K. (2000). Öğretmenliğe ilişkin tutum ölçeği geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 25(116), 27-33. <https://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5276>
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS* (3rd ed.). Sage.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*. Addison-Wesley.
- Flanagan, J. C. (1952). The effectiveness of short methods for calculating correlation coefficients. *Psychological Bulletin*, 49(4), 342–348. <https://doi.org/10.1037/h0057321>
- Fraenkel, J.R., & Wallen, N.E. (2006). *How to design and evaluate research in education* (6th ed.). McGraw-Hill.
- Geçgin, E. (2009). Ankara-Polatlı örneğinde sosyal dışlanma açısından mevsimlik tarım işçiliği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 3-35. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sobild/issue/80664/1381767>
- Gorsuch, R. L. (2015). *Factor analysis*. Routledge.
- Haig, B. D. (2005). Exploratory factor analysis, theory generation, and scientific method. *Multivariate Behavioral Research*, 40 (3), 303–329. https://doi.org/10.1207/s15327906mbr4003_2
- Harrington, D. (2009). *Confirmatory factor analysis*. Oxford University.
- Hinkin, T. R., Tracey, J. B., & Enz, C. A. (1997). Scale construction: Developing reliable and valid measurement instruments. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 21(1), 100-120. <https://doi.org/10.1177/109634809702100108>
- Hooper, D, Coughlan, J., & Mullen, M. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6(1), 53-60. <https://www.researchgate.net/publication/254742561>
- Hu, L.-t., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1–55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- İnceoğlu, M. (2011). *Tutum, algı, iletişim*. Siyasal.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2008). *Günümüzde insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş*. Evrim.
- Kaiser, H. F. (1960). The application of electronic computers to factor analysis. *Educational and Psychological Measurement*, 20, 141–151. <https://doi.org/10.1177/001316446002000116>
- Kaiser, H. F. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, 39 (1), 31-36. <https://doi.org/10.1007/BF02291575>
- Kan, A., & Akbaş, A. (2005). Lise öğrencilerinin kimya dersine yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 227-237. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mersinefd/issue/17391/181763>
- Kelley, T. L. (1939). The selection of upper and lower groups for the validation of test items. *Journal of Educational Psychology*, 30(1), 17–24. <https://doi.org/10.1037/h0057123>

- Kind , P., Jones, K., & Barmby, P. (2007). Developing attitudes towards science measures, *International Journal of Science Education*, 29(7), 871-893, <https://doi.org/10.1080/09500690600909091>
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. Routledge.
- Kline, P. (2015). *A Handbook of test construction introduction to psychometric design*. Routledge.
- Kline, R. B. (2023). *Principles and practice of structural equation modeling*. The Guilford.
- Krech, D., & Crutchfield, R. S. (1994). *Sosyal psikoloji*, (Çev. Erol Güngör). Ötüken.
- Lorenzo-Seva, U. (2021). SOLOMON: A method for splitting a sample into equivalent subsamples in factor analysis. *Behavior Research Methods*, 54(6), 2665–2677. Doi: <https://doi.org/10.3758/s13428-021-01750-y>
- Nunnally, J., C., & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory* (3rd ed.). McGraw-Hill.
- Oppenheim, A. N. (2001). *Questionnaire design. interviewing and attitude measurement*. Continuum International.
- Ostrom, T. M. (1969). The relationship between the affective, behavioral, and cognitive components of attitude. *Journal of experimental social psychology*, 5(1), 12-30. [https://doi.org/10.1016/0022-1031\(69\)90003-1](https://doi.org/10.1016/0022-1031(69)90003-1)
- Öksüz, M., & Özgür, E. M. (2021). Emeğin etnikleşmesi ve feminizasyonu: Çay tarımında kadın ve Gürcü emeği. *Coğrafya Dergisi*, 43, 55-75. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2021-845700>
- Özbekmezci, Ş., & Sahil, S. (2004). Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal, ekonomik ve barınma sorunlarının analizi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi* 19(3), 261-274. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/76159>
- Özdamar, K. (2016). *Eğitim, sağlık ve davranış bilimlerinde ölçek ve test geliştirme yapısal eşitlik modellemesi IBM SPSS, IBM SPSS AMOS ve MINITAB uygulamalı*. Nisan.
- Özgüven, İ. E. (2017). *Psikolojik testler* (12. Basım). Nobel.
- Pallant, J. (2016). *SPSS survival manual* (6th edition). McGraw-Hill Education
- Perez-Rodríguez, U., Varela-Losada, M., Alvarez-Lires, F., J., & Vega-Marcote, P. (2017). Attitudes of preservice teachers: Design and validation of an attitude scale toward environmental education. *Journal of Cleaner Production*. 164, 634-641, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.06.245>
- Pett, M. A., Lackey, N. R., & Sullivan, J. J. (2003). *Making sense of factor analysis: The use of factor analysis for instrument development in health care research*. Sage.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Muller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research*, 8(2), 23-74. <https://doi.org/10.23668/psycharchives.12784>
- Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2004). *A beginner's guide to structural equation modeling* (2nd edition). Mahwah. Lawrence Erlbaum Associates.
- Seçer, İ. (2018). *Psikolojide test geliştirme ve uyarlama süreci SPSS ve Lisrel uygulamaları*. Anı.
- Seçer, İ. (2021). *SPSS ve Lisrel ile pratik veri analizi, analiz ve raporlaştırma*. Anı.
- Sevinç, M. R., & Kantar-Davran, M. (2022). Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesi stratejisi ve eylem planlarının (Metip I ve Metip II) uygulanmasına yönelik eleştirel bir yaklaşım (Adana ili örneği)”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 8(65), 2057-2066. DOI: [10.29228/smryj.65857](https://doi.org/10.29228/smryj.65857)
- Smith, M. B. (1947). The personal setting of public opinions: A study of attitudes toward Russia. *The Public Opinion Quarterly*, 11 (4), 507-523. <https://www.jstor.org/stable/2745499>

- Steiger, J. H. (2007). Understanding the limitations of global fit assessment in structural equation modeling. *Personality and Individual Differences*, 42(5), 893–898. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.09.017>
- Streiner, D. L. (1994). Figuring out factors: The use and misuse of factor analysis. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 39(3), 135-140. <https://doi.org/10.1177/070674379403900303>
- Şeker, H., & Gençdoğan, B. (2014). *Psikolojide ve eğitimde ölçme aracı geliştirme*. Nobel.
- Şimşek, Z. (2012). *Mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin ihtiyaçlarının belirlenmesi araştırması 2011: Nüfus, tarım işgücü göçü, yaşam koşulları, üreme sağlığı* (Haz. Zeynep Şimşek). Harran Üniversitesi, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) <https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/vufind/Record/17558>
- Tabachnick, B. G., & Fidel, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.). Pearson Education.
- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Nobel.
- Tezbaşaran, A. (2008). *Likert tipi ölçek hazırlama kılavuzu*. Türk Psikologlar Derneği.
- Thompson, B. (2004). *Exploratory and confirmatory factor analysis: Understanding concepts and applications*. American Psychological Association.
- Thurstone, L.L., & Chave, E. J. (1956). *The measurement of attitude*. The University Of Chicago.
- Turan-Oluk, N., Kan, A., & Ekmekci, G. (2016). Kavram haritası yöntemine yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 95-110. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1489153>
- Williams, B., Brown, T., & Onsman, A. (2010). Exploratory factor analysis: A five-step guide for novices. *Australasian Journal of Paramedicine*, 8(3), 1-13. <https://doi.org/10.33151/ajp.8.3.93>
- Worthington, R. L., & Whittaker, T. A. (2006). Scale development research: A content analysis and recommendations for best practices. *The Counseling Psychologist*, 34(6), 806–838. <https://doi.org/10.1177/0011000006288127>
- Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün, S., Olhan, E., & Kılıç, M. (2003). *Türkiye’de gezici ve geçici kadın tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları ve sorunları*. Tarım-İş -Türkiye Orman- TOPRAKSU-Tarım Sanayi İşçileri Sendikası. <https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/vufind/Record/14858>
- Yiğit Özudoğru, H., Kan, A., Yaman, E., & Uslu, L. (2018). Yerel halkın Suriyelilere yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40 (2), 115-140. <https://doi.org/10.21560/spcd.v18i39974.446546>
- YİTMV- Yenişehir İlçe Tarım Müdürlüğü Verileri. (2024).

Extended Abstract

Seasonal agricultural labor and the problems experienced in this regard are among the most important social problems in our country, as in many parts of the world. Seasonal agricultural labor, which has a huge population among the working population in our country (Şimşek, 2012), has started to carry the social structure in question to a different dimension with the increase in the number of migrant seasonal agricultural workers in recent years (Dedeoğlu, 2018). In the literature, there are many studies on seasonal agricultural labor and the problems encountered in this field (e.g., Benek & Ökten, 2011; Geçkin, 2009; Özbekmezci & Sahil, 2004; Yıldırak et al., 2003). These studies on seasonal agricultural labor provide a very accurate data

source with on-site determinations in understanding the social structure of agricultural labor, solving possible problems and regulations to be made. In addition to these studies that provide important data for the plans to be developed for seasonal agricultural labor, attitude is another characteristic that should be determined through on-site determinations. Attitude is effective on many factors, such as social perception, judgments, social relations, and environmental adaptation, especially the behaviors of the individual (Eagly & Chaiken, 2007). While the determination of attitudes enables individuals' behaviors to be predicted (Krech & Crutchfield, 1994), it provides important data on the individual's relations between social groups and the social adaptation process, such as adaptation to the social environment and policies to be developed to solve possible problems. In this sense, determining the attitudes of seasonal agricultural workers is important in terms of revealing the adaptation of workers to the social environment in the areas where they migrate, their tendencies reflected on their work efficiency as well as their social relations such as their relations with employers and landowners, and the psychological tendencies behind the social problems faced in migration areas. In this context, the study aims to predict the behavior of individuals by determining the cognitive, emotional, and behavioral tendencies of seasonal agricultural workers, which reflect the components of the attitude towards the employer landowners, and thus provide the necessary information to take the necessary measures for the solution of possible problems between social groups. For this purpose, a scale was developed to determine the attitude of seasonal agricultural workers towards the employer landowner, and the scale was applied to seasonal agricultural workers to determine the validity and reliability of the scale. The trial form of the 5-point Likert-type scale consisting of 45 items prepared by the researchers was applied to 735 seasonal agricultural workers from different ethnic and cultural groups coming from various cities in Yenisehir district of Bursa province. In order to prove the content validity of the study, the opinions of experts' opinions on the feature to be measured were consulted (DeVellis & Thorpe, 2021; Tavşancıl, 2014). K.M.O. value and Barlett Sphericity test were performed to determine the suitability of the data obtained in the study for factor analysis. In order to prove the construct validity of the scale, E.F.A. was performed on the data collected from 353 participants, and then C.F.A. was performed with other data collected from 352 participants. Item-total test correlations were calculated to determine whether each item in the scale measured the characteristic it was intended to measure. In order to determine how adequate the items were in discriminating individuals in terms of the trait they measured, the item averages of the 27% lower and upper groups (n=96) over the first group (n=353) data set were compared by independent groups t-test. In order to determine the reliability of the measurement results in the study, Cronbach-Alpha coefficient values were calculated for the whole scale and its sub-dimensions. The study determined that the K.M.O. value, which gives information about the suitability of the data for factor analysis, was .954. The fact that this value is .90 and above indicates that it is perfectly suitable for factor analysis (Kaiser, 1974). In this context, it can be said that the value obtained from the analyses shows that the data are perfectly suitable for factor analysis. As a result of the Barlett Sphericity Test, which determines whether the data come from a multivariate normal distribution or not, the chi-square value [$\chi^2(351)=7822,965$; $p<0,05$] was found to be significant. As a result of these analyses, it was concluded that the data were suitable for factor analysis. After determining the suitability of the data for factor analysis, E.F.A. (n=352) was applied. As a result of E.F.A., it was determined that the scale with 27 items was categorized under four factors with eigenvalues above 1. These factors obtained as a result of E.F.A. were named the first factor, mistrust; the second factor, conflict; the third factor, social communication; and the fourth factor, cooperation, by considering the item contents collected under each factor. The contribution of these four dimensions to the total variance is 69,513%. C.F.A. (n=352) was conducted to prove the accuracy of the model that emerged after E.F.A. As a result of C.F.A., it was observed that $\chi^2/df=2,720$ showed an acceptable fit value. It was concluded that the model showed good fit with fit index values of RMSEA=0.070, CFI=0.973, SRMR=0.048, and TLI=0.970. In light of these results, it was concluded that the model-data fit obtained from the exploratory analysis was achieved, and the four-factor structure of the scale was confirmed. The Cr α coefficient to determine the scale's reliability was .963. It was concluded that these values were sufficient to prove the scale's reliability. In the analyses, item-total test correlations were also examined to prove the scale items' validity and determine whether they measure the desired feature. An item-test total correlation of .30 and above is accepted as an indicator of the validity of the scale items as an indication that the item can adequately measure the trait to be measured (DeVellis & Thorpe, 2021; Field, 2009; Kline, 2015; Nunnally & Bernstein, 1994). Here, it was observed that each item had an item-test total correlation above .30, as stated in the literature. It was concluded that the scale items measure the feature to be measured and constitute evidence of item validity. As a result of the unrelated groups ' t-test for the significance of the difference between the averages of the upper 27% (n=96) and lower 27% (n=96) groups, the t-value obtained ranged between 7.495 and 15.091 ($p<0.01$). These values show a statistically significant difference between the item averages obtained from the upper 27% (having the measured characteristic) and lower 27% (not having the measured characteristic) groups. In light of these results, it can be said that the scale's items satisfactorily distinguish between individuals with and without the measured trait. As a result of the analyses, a

measurement tool with proven validity and reliability that can be used to measure the attitudes of seasonal agricultural workers towards employer landowners has been developed. With this measurement tool reflecting the components of attitude, it can be said that seasonal agricultural workers' cognitive, affective, and behavioral tendencies towards the employer can be determined validly and reliably.